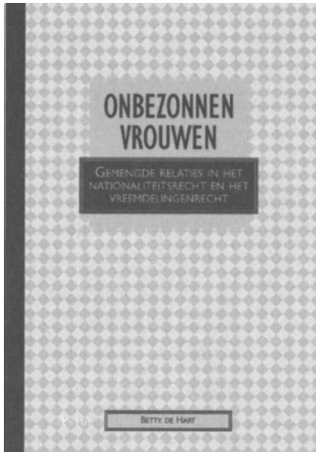

Gemengde relaties

Amsterdam: Aksant, 2003, 224 pp., € 20,-

Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, 2003, 288 pp., € 24,-

Zowel de juriste Betty de Hart als de sociologe Erna Hooghiemstra hebben kwalitatief en kwantitatief onderzoek verricht naar de keuze van Nederlanders voor een huwelijkspartner uit het buitenland. Beiden zijn daarbij een interessante en verrassende seksegebonden asymmetrie op het spoor gekomen.

Anders dan Hooghiemstra plaatst De Hart zich met haar proefschrift over etnisch-gemengde relaties bewust *buiten* de actuele theorievorming omtrent etnisch-gemengde relaties, integratie en burgerschap, omdat ze het daarin gebruikelijke perspectief op het thema 'etnisch-gemengde relaties' als graadmeter voor integratie afwijst. De Hart wil een nieuw licht werpen op etnisch-gemengde relaties door de beleving van de betrokkenen, die van Nederlandse vrouwen met een buitenlandse (mannelijke) partner in het bijzonder, voorop te stellen.

Daartoe biedt De Hart ons een kijkje in de keuken van de toelatingsprocedure. Na uiteenzetting van de formele regelgeving voor 'gemengde relaties' in Nederland op grond van

beleid inzake gezinshereniging en gezinsvorming sinds 1965, laat De Hart zien hoe het beleid in de praktijk wordt uitgevoerd. Aan de hand van een nauwgezette analyse van vele dossiers en verhoren van IND-ambtenaren met de Nederlandse vrouwen en mannen die een huwelijk met een buitenlander aanvragen, laat ze zien hoezeer het (op zich neutraal bedoelde) vreemdelingenrecht, door toedoen van vooronderstellingen omtrent etniciteit, klasse en gender, in het nadeel uitwerkt van Nederlandse vrouwen en hun partners. Het begint reeds met het land van herkomst van die partner. Waar Nederlandse mannen meestal kiezen voor een partner uit Aziatische landen, Polen of Rusland – de zogenaamde 'post-orderbruiden' –, kiezen Nederlandse vrouwen doorgaans voor een partner uit een 'migratieland' die meestal reeds illegaal in Nederland verblijft. Het feit dat een huwelijk met een Nederlandse vrouw voor deze illegale migranten ongeveer de enige manier is om nog een verblijfsvergunning te krijgen, maakt deze

relaties meteen al verdacht voor de Nederlandse overheid. Nu geldt de verdenking van een 'schijnhuwelijk' weliswaar ook voor Nederlandse mannen die een huwelijk aanvragen met een twintig jaar jongere buitenlandse bruid. Maar dat interesseert de overheid minder omdat mannen worden geacht hun partner zelf te kunnen onderhouden; als man voldoet hij aan de 'inkomenseis' als voorwaarde voor haar verblijfsvergunning. Daardoor is het risico dat zijn partner ten laste van de Nederlandse staat komt dus gering.

Tijdens de feitelijke toelatingsprocedure die op schijnhuwelijken controleert, treedt verdere ongelijkheid tussen de mannelijke en vrouwelijke aanvragers op, die volgens De Hart het gevolg is van de onuitgesproken normen en waarden die aan die procedure ten grondslag liggen. Zo laat haar analyse van het juridisch vertoog zien dat een belangrijke impliciete norm het 'romantische liefdeshuwelijk' is dat wordt gekenmerkt door 'eeuwigdurende monogamie' – ofwel de norm dat er geen eerdere huwelijken en kinderen zijn –, door 'onbaatzuchtige' liefde en door gelijkheid. Voor 'het gezinsleven' geldt bijvoorbeeld de norm van een voltijds werkende man en een voltijds zorgende vrouw. Volgens De Hart werken deze normen in het nadeel uit van de Nederlandse aanvraagsters, omdat hun partner uit, pakweg Ghana of Marokko minder goed aan die normen – in ieder geval *qua imago* – voldoet dan bijvoorbeeld een Amerikaan. Dit is de reden dat de partner uit Ghana of Marokko eerder dan de Amerikaan als een culturele en economische bedreiging wordt gezien voor de Nederlandse staat, aldus De Hart.

De aandacht van De Hart voor het 'toelatingsdiscours' wordt mede gerechtvaardigd door een verrassende bevinding: de ruimte voor eigen interpretatie (discretie) van IND-ambtenaren en rechters is onder het steeds restrictievere toelatingsbeleid in Nederland paradoxaal genoeg toegenomen. Deze discretionaire ruimte vergroot de mogelijkheid voor 'vooroordelen' van de beoordelaars, die eerder geneigd zullen

zijn om regels soepeler te hanteren voor een Amerikaanse dan voor een Marokkaanse huwelijkspartner. Dat het vermoeden van een schijnhuwelijk van een Nederlandse aanvraagster in de praktijk evenwel vrijwel nooit tot afwijzing van de aanvraag heeft geleid, is voor De Hart van ondergeschikt belang. Belangrijker is de normerende en disciplinerende werking van het recht op de identiteitsbeleving van de aanvragers in het dagelijks leven. In samenhang met de (door het recht geconstrueerde) identiteit van de buitenlandse partner als 'etnische ander' en economisch-gemotiveerde opportunist, krijgt de Nederlandse aanvraagster namelijk de identiteit van 'onbezonnen vrouw' en slachtoffer van misleiding en misbruik. Als gevolg hiervan komt de relatie onder druk te staan.

De vraag is evenwel of deze negatieve effecten wel op het conto van het vooringenomen vreemdelingenrecht kunnen worden geschreven en of de geconstateerde problematisering van de relatie wel ter legitimatie van restrictieve maatregelen dient, zoals De Hart nogal 'complottheorieachtig' betoogt. Want bestaat niet ook los daarvan een maatschappelijk vooroordeel dat partners uit arme migratielanden vooral geïnteresseerd zijn in een huwelijk met een Nederlandse vanwege de verblijfsvergunning, zoals De Hart zelf ook vaststelt, en sluit het recht niet slechts aan bij die vooroordelen?

Daarbij lijkt het mij rijkelijk naïef, en ook wetenschappelijk onvruchtbaar, om bij voorbaat uit te sluiten dat zakelijke motieven – in dit geval beëindiging van een rechteloos en risicovol bestaan in de marge en uitzicht op legaal werk – *geen* rol spelen bij het huwelijksvoornemen van een 'kansarme' en veelal illegale Ghanees of Marokkaan. Hier zijn we terug bij de – ook door De Hart bekritiseerde – ideologie van de romantische liefde volgens welke liefde en een zakelijk perspectief elkaar uitsluiten. Behalve dat de verwevenheid van beide bepaald niet typisch is voor huwelijken met een partner uit een arm migratieland, zo laat ook het onderzoek van Hooghiemstra zien,

lijkt er sowieso weinig illegitiem aan 'zakelijke' motieven. Een eventueel zakelijk belang van de buitenlandse partner afdoen als een louter vooroordeel dat het recht zou moeten negeren vanwege de negatieve effecten die dit heeft voor de relatie, zoals De Hart lijkt voor te staan, mag bevorderlijk zijn voor de relatie maar is theoretisch weinig vruchtbaar. Onduidelijk is ook in hoeverre De Harts alternatief, erkenning van een dubbele nationaliteit in het vreemdelingenrecht, een oplossing is voor de negatieve beeldvorming.

Daar staat tegenover de grote informatieve waarde van deze studie voor een breed publiek. Behalve uiteraard voor de aanvragers van zo'n huwelijk zijn de bevindingen ook belangwekkend voor de wetgever die heeft gekozen voor een steeds restrictiever toelatingsbeleid terwijl de (oncontroleerbare) discretionaire ruimte van beoordelende ambtenaren is toegenomen. Maar wellicht is de studie het meest van belang voor ambtenaren van de IND, rechters en anderen die belast zijn met de uitvoering van toelatingsprocedures. Voor hen biedt de studie van De Hart inzicht in een aantal van de (onbedoelde) ongelijkheidseffecten van het toegepaste vreemdelingenrecht en nodigt uit tot meer reflectie, wat hopelijk een meer weloverwogen en zorgvuldiger omgang met de belangen van de aanvragers tot gevolg heeft.

Het sociologische promotieonderzoek van Erna Hooghiemstra naar de vraag waarom zoveel jonge Nederlanders (m/v) van Turkse en Marokkaanse komaf kiezen voor een huwelijkspartner in het land van herkomst is meteen al zoveel spannender dan dat van De Hart. Dit komt onder andere doordat Hooghiemstra wél aansluiting zoekt bij politiekwetenschappelijke discussies over de betekenis van etnisch-gemengde huwelijken voor integratie en burgerschap. Kritiek hierop leidt bij Hooghiemstra niet tot negeren, maar tot onderzoeken. Het feit dat zij indirect een aantal centrale vooronderstellingen uit deze discussies op hun houdbaarheid onderzoekt, verschaft haar studie een breed politiek en

wetenschappelijk belang. Hierbij moeten we bijvoorbeeld denken aan de veronderstelling dat ontwikkelings- en moderniseringsprocessen lineair verlopen – van 'traditioneel' naar 'modern' –, waarbij verondersteld gearrangeerde huwelijken met partners uit het land van herkomst op den duur 'vanzelf' plaats zullen maken voor 'moderne, zelfgekozen' (liefdes)hewelijken. 'Vanzelf' impliceert hier onder invloed van onomkeerbare processen zoals afnemend contact met het land van herkomst en democratiseringsprocessen binnen het gezin (meer gelijkheid tussen man en vrouw). Hooghiemstra wijst erop dat Nederland in deze een interessante casus is: niet alleen huwen Turken en Marokkanen van de tweede generatie bij voorkeur een partner uit de eigen groep, liefst driekwart van hen haalt die partner ook nog eens uit het land van herkomst.

Dit laatste is echter precies de reden dat de Nederlandse politiek deze vorm van huwelijksmigratie als een groot probleem ziet. Reden hiervoor zijn de verstrekkende negatieve gevolgen voor het integratieproces van tweede-generatiemigranten en vooral van hun kinderen; een ouder die zijn jeugd in het land van herkomst heeft doorgebracht is een rem op de integratie van de kinderen. Inmiddels is restrictief beleid in de maak dat afname van dit type huwelijksmigratie wil bereiken. Zo is de inkomenseis verhoogd, alsook de leeftijdsgrens van de buitenlandse partner tot 21 jaar en ligt ander ontmoedigingsbeleid, zoals een zelf te bekostigen verplichte taal- en inburgeringcursus van de partner in het land van herkomst, in het verschiet.

Hooghiemstra's analyse van de factoren die (op micro-, meso- en macroniveau) de keuze voor een partner uit het land van herkomst bepalen, levert verrassende inzichten op. Eén inzicht is dat democratiseringsprocessen in het Nederlandse geval niet tot een af- maar een toename van het aantal huwelijken met een partner uit het land van herkomst leiden. Sekse- en klassenverschillen spelen daarbij een grote rol. Zo blijken juist hoogopgeleide, 'geëmancipeerde'

Nederlandse moslimmeisjes in toenemende mate een partner in het land van herkomst te zoeken, uit angst dat ze in Nederland hun gelijke – een ‘moderne’, geëmancipeerde moslim – niet zullen vinden. Tegen de achtergrond van een door alle generaties gedeeld taboe op een huwelijk met een niet-moslim, is het voor deze Nederlandse moslima's van groot belang om een keuze te maken uit een zo groot mogelijke pool van potentiële huwelijkskandidaten. Anders dan verwacht, is het opleidingsniveau of inkomen van de buitenlandse partner daarbij geen drijfveer. Belangrijker is dat deze meisjes denken dat de kans groter is om daar een man te vinden die haar niet vastpint op haar traditionele vrouwelijke rol. Hooghiemstra's analyse verschaft inzicht in een interessante seksegebonden asymmetrie: waar Nederlandse moslima's van Turkse of Marokkaanse komaf met een partner in het land van herkomst hopen op een echtgenoot die moderner en geëmancipeerder is dan de gemiddelde Nederlandse Turk of Marokkaan, daar hopen Nederlandse moslimjongens precies het omgekeerde te vinden in het land van herkomst, namelijk een minder moderne en vrijgevochten echtgenote. Opleiding en inkomen zijn daarbij voor hen geheel irrelevant.

Hooghiemstra's bevindingen illustreren de tegenstrijdigheid van moderniseringsprocessen. Zo blijken bijvoorbeeld niet slechts de minst, maar ook de meest opgeleide en geïntegreerde migranten een huwelijkspartner in het land van herkomst te zoeken. Eveneens onhoudbaar blijkt de idee dat huwelijksmigratie traditionele, gearrangeerde – lees: gedwongen – huwelijken betreft, waarbij het cliché wil dat jonge moslimmeisjes tegen hun zin worden uitgehuwelijkt aan een veel ouder familielid in Turkije of Marokko. Nederlandse moslima's kiezen doorgaans zelf voor een partner uit het land van herkomst, waarbij Hooghiemstra laat zien dat dit geenszins impliceert dat de wens van de ouders geen rol meer speelt bij hun partnerkeuze. Integendeel, zowel Nederlandse moslimmeisjes als jongens zijn bereid vergaand rekening te houden met

de wensen van hun ouders. Deze generatie van ouders steunt, vanwege het belang dat zij hechten aan nauwe banden met het moederland, de keuze voor een huwelijkspartner daarvan. Aldus laat Hooghiemstra mooi zien dat ‘moderne’ keuzevrijheid en ‘traditionele’ familiebanden elkaar allesbehalve uitsluiten.

Hoewel verandering van het huidige restrictieve beleid van de Nederlandse overheid voor Hooghiemstra, anders dan voor De Hart, niet de inzet van haar proefschrift is, heeft de *debunking* van een aantal ingesleten ideeën omtrent partnerkeuze duidelijk vergaande implicaties voor de effectiviteit en legitimatie van dit beleid. Zo blijkt de partnerkeuze een sociaal gelaagd en daardoor moeilijk te sturen proces en wijzen de bevindingen erop dat het restrictieve overheidsbeleid niet het aangewezen instrument is om te bereiken dat de instroom van laagopgeleide en dus (kans)arme migranten wordt beperkt. Zo blijkt namelijk ook voor hoogopgeleide Nederlandse Marokkanen en Turken – die wel voldoen aan de verhoogde inkomenseis – de opleiding en economische perspectieven van de buitenlandse partner geen rol te spelen.

Afsluitend constateer ik dat het proefschrift van Hooghiemstra een rijk en geslaagd proefschrift is. Als er al iets op aan te merken is, is het dat ze het niet-onderscheiden van Marokkaanse en Turkse jongeren niet expliciteert – kennelijk zijn er wat de partnerkeuze betreft geen verschillen? – en dat het jammer is dat ze zich niet verhoudt tot postmoderne theorievorming omtrent modernisering en transnationale identiteitsvorming, waarin tegenstrijdigheden en discontinuïteiten veel aandacht krijgen. In plaats van bijvoorbeeld terloops te vermelden dat hoogopgeleide moslima's een voorkeur aan de dag leggen voor een ‘stedelijke partner’, had Hooghiemstra een bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvraag naar de betekenis van het onderscheid platteland/stad voor partnerkeuzepatronen.

Odile Verhaar